

aasa.ac.jp/people/smiyata/025182maruyamaSotsuron .pdf ; 8. 宮崎幸江日本語の電話と対面会話におけるあいづち [Електронний ресурс] / 宮崎幸江 // 小出記念日本語教育研究会論文集アーカイブ. – 2002. – №3. – Режим доступу до журн.: http://www.koidekinen.com/2002_10/miyazaki.pdf

О. Горновська,

Київський національний
лінгвістичний університет

НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЯПОНСЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті відображені особливості слов'янської та японської мовної поведінки, які впливають на загальний процес навчання діалогічного мовлення у вищих навчальних закладах. Розглянуто професійні особливості діалогічного мовлення вчителів та відповідно до них подано вимоги до навчального матеріалу для їх навчання. Запропоновані основні положення щодо розробки методики навчання діалогічного мовлення майбутніх учителів японської мови.

Ключові слова: комунікативна компетенція, діалогічне мовлення, мовна поведінка, мовні засоби, комунікація

В статье отображаются особенности славянского и украинского языкового поведения, которые влияют на общий процесс обучения диалогической речи в высших учебных заведениях. Рассматриваются профессиональные особенности диалогической речи учителей и соответственно к ним подаются требования к учебному материалу для их обучения. Предлагаются основные положения по разработке методики обучения японской диалогической речи будущих учителей.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, диалогическая речь, языковое поведение, языковые средства, коммуникация

An overview is given to the features of Slavic and Japanese language behavior which affect the overall process of teaching dialogue in higher education institutions. Requirements for the educational materials are given, based on specific features of language teacher's dialogue speech. There are also given some basic ideas on methods of teaching dialogue to the future teachers of Japanese language.

Key words: communicative competence, dialogue, verbal behavior; means of language, communication

Японська мова (ЯМ) викладається в Україні в багатьох вищих навчальних закладах як перша та друга іноземна мова. Підготовка висококваліфікованих фахівців з

ЯМ передбачає підготовку вчителів, які б володіли не лише всіма видами мовленнєвої діяльності, в мірі, достатній для здійснення повсякденної комунікації, а й могли вирішувати різноманітні комунікативні завдання в професійній діяльності. Однак існують дослідження змістовного компонента підготовки вчителя, які свідчать про те, що заняття з практики ЯМ проводяться за стандартними навчально-методичними комплексами, а контроль сформованих знань, умінь і навичок не враховує специфіку мовної підготовки майбутніх фахівців у галузі навчання іноземних мов. Таким чином, актуальним постає питання про розробку методики навчання японського діалогічного мовлення (ЯДМ), яка б з одного боку, враховувала відмінності комунікативної поведінки, а з іншого – особливості майбутньої професійної діяльності студентів, які отримують педагогічну освіту.

Оскільки успішна комунікація з представниками японського суспільства вимагає не лише знання ЯМ, але також і особливостей мовленнєвої поведінки японців, елементарних знань етикету та їх звичаїв, то неможливо розглядати питання про навчання ЯДМ без урахування факторів, що безпосередньо впливають на вибір мовних засобів для спілкування ЯМ. Обумовлювати цей вибір у тій чи іншій ситуації буде не тільки комунікативний намір учасників діалогу, але й багато культурних та суспільних факторів. Питання про національні особливості комунікативної поведінки японців торкалось багато науковців: Алпатов В.М., Дибовський О.С., Неверов С.В., Тумаркін П.С., Сіракава Хіраюкі, Івабуті Ецутаро та інші. В процесі нашого дослідження, проаналізувавши роботи цих та інших авторів, ми виділили такі основні особливості ЯДМ, непритаманні українській мові:

- одночасне протиставлення понять «свій-чужий» та «вищий-рівний-нижчий»;
- особлива побудова вислову, де центром є співрозмовник;
- уникання категоричних висловлювань в тому числі заперечень;
- висока стереотипність мовлення, широке використання усталених мовних форм;
- тенденція до використання в усній мові лексики *varo* і простих та спрощених граматичних форм;
- порівняно часте використання еліпсису;
- вираження емоційності, особистого ставлення до предмету розмови чи співбесідника через граматичні засоби;
- постійне використання *айзумі* й дискурсивних маркерів;
- багате й специфічне використання невербальних засобів комунікації.

Крім того, суттєвою особливістю ЯМ є значні відмінності між усним та писемним мовленням, які знаходять відображення не лише на стилістичному рівні, а й на лексико-граматичному [Алпатов 2008, 153]. З наведеного вище випливає, що процес усної комунікації представників японського суспільства значно відрізняється від українського. В свою чергу, комунікативні, психологічні, культурні фактори мають значний вплив на вибір мовних засобів при спілкуванні, отже при навчанні студентів ЯДМ, формування мовленнєвої компетенції у говорінні має відбуватись в комплексі з формуванням лінгвосоціокультурної й мовних компетенцій.

Разом з тим, оскільки навчання ЯДМ відбувається у рамках формування іншомовної комунікативної компетенції в діалогічному мовленні, то коли мова йде про вивчення мови у ВНЗ, необхідно враховувати, що вона має загальну й професійну складові [Ніколаєва 2011, 263], чим обґрунтовується необхідність формування професійної іншомовної комунікативної компетенції у студентів-майбутніх учителів ЯМ. Так, за О.Б.Тарнопольським [Ніколаєва 2011, 268], на початковому й середньому етапі у майбутніх учителів ЯМ, разом із загальними, необхідно розвивати й такі професійні вміння в діалогічному мовленні:

- вміння проводити ЯМ усі організаційні етапи заняття;
- видавати й пояснювати завдання учням, відповідати на їх запитання щодо завдань, мовного й мовленнєвого матеріалу тощо;
- брати участь у нескладних обговореннях і дискусіях з питань, що стосуються професійної діяльності;
- обмінюватися професійним досвідом (на основі досвіду, отриманого під час виховної практики, у створених у навчальному процесі педагогічних ситуаціях тощо).

У більш широкому смислі, майбутні вчителі іноземних мов мають вміти вибудовувати стратегії навчання, приймати рішення й вирішувати проблеми, працювати з джерелами інформації, орієнтуватися в системі загальнолюдських цінностей, бути готовим до соціальної взаємодії в колективі тощо, в тому числі – робити це засобами мови, з якою вони працюють [Панталеєва 2011, 1]. Однак, як показує опитування викладачів, практика вузівської мовної підготовки студентів-майбутніх учителів показує, що в результаті освоєння курсу ЯМ, студенти переважно оволодівають іноземною мовою як засобом спілкування, але не як засобом здійснення своєї майбутньої професійної діяльності.

Одним зі шляхів вирішення проблеми ми вбачаємо в грамотному доборі навчального матеріалу. Так, для навчання ЯДМ майбутніх учителів ЯМ на середньому етапі ми пропонуємо використовувати публіцистичні тексти. Питанням відбору текстів для навчання іншомовного читання займалось чимало таких науковців як Т.О. Вдовіна, М.В. Єлукхіна, О.А. Селіванова, Н.М. Топтигіна, В.В. Черниш та інші, проте виділені принципи, критерії та вимоги до відбору здебільшого стосуються художніх прозових творів, а також розроблені з урахуванням особливостей європейських мов. В свою чергу раціональний відбір навчального матеріалу повинен здійснюватися згідно таких критеріїв, які б враховували специфіку ЯМ.

Проаналізувавши наукову літературу, та враховуючи особливості японського усного та писемного мовлення, ми вважаємо, що успішне й ефективне використання японських публіцистичних текстів (ЯПТ) в навчальному процесі можливе лише за умови доступності певного матеріалу студентам, при цьому лексичне та граматичне наповнення текстів має відповідати рівню володіння ЯМ студентів. Ми також вважаємо, що ЯПТ мають містити нову та вичерпну для студентів інформацію, відповідати професійним і віковим інтересам і потребам студентів. Цей критерій передбачає представлення у тексті професійно орієнтованих знань, які студент може використати у майбутній професійній діяльності, а також принцип актуальності інформації, представленої в тексті. Оскільки навчання має бути спрямоване на те, щоб студенти самі

прагнули та вчилися виявляти проблеми, ЯПТ повинні змушувати студентів удаватися до роздумів, спонукаючи до самостійного пошуку інформації. Також зважаючи на те, що ми розглядаємо текст як інструмент для організації діалогу на практичному занятті з ЯМ, його обсяг не повинен бути занадто великим.

Виходячи з цілей навчання, ми також вважаємо, що доречно добирати такі ЯПТ, які б створювали умови для спілкування студентів як з викладачем, так і один з одним, спонукали їх до обговорення проблем, які порушуються в текстах. Разом з тим, перевага має надаватися текстам, які відповідають сферам і темам спілкування, що вивчаються на відповідному курсі у ВНЗ.

Отже, слід за В.В. Черниш [Черниш 2001, 9], ми виділяємо такі критерії відбору ЯПТ для навчання ЯДМ:

- посильності та доступності;
- інформативної насиченості;
- відповідності професійним і віковим інтересам і потребам студента;
- мотиваційної значущості;
- обсягу;

а також такі:

- проблемності та комунікативної спрямованості [Андронік 2009, 89];
- співвіднесеності проблематики текстів з фоновими знаннями студентів з фахових дисциплін [Кравчук 2010, 79].

На основі виділених критеріїв можна виокремити основні методичні вимоги до відбору ЯПТ для навчання ЯДМ:

- відбору підлягають як цілі тексти, так і їх фрагменти; великі за обсягом статті слід розділити на змістовно завершені частини, обсяг яких визначається врахуванням часу, що відводиться на даний вид мовленнєвої діяльності на аудиторному занятті;
- інформація текстів повинна бути новою, актуальною та вичерпною;
- приблизні теми слід визначати згідно з рекомендаціями програм профільних дисциплін;
- інформація текстів повинна відповідати спеціалізації студентів;
- інформація текстів повинна бути проблемною й стимулювати розумову діяльність та обговорення.

Отже, в ми пропонуємо наступні рекомендації для підготовки та проведення занять, а також розробки методики навчання ЯДМ студентів-майбутніх учителів:

1) оскільки письмова ЯМ значно відрізняється від усної складом і складністю лексичного й граматичного матеріалу, необхідно розробити підсистему вправ для розвитку навичок і вмій трансформування інформації, отриманої через письмові джерела в усне мовлення;

2) доречно використовувати тексти, з одного боку – інформативно насичені, а з іншого – посильні та такі, які б відповідали професійним потребам студентів, враховували їх фонові знання й стимулювали до обговорення проблем;

3) при вправлянні необхідно акцентувати увагу студентів не тільки на відпрацюванні певного граматичного чи лексичного матеріалу, але й вчити орієнтуватися в добірї мовних засобів відповідно одразу до двох рівнів спілкування;

4) особливу увагу при навчанні ЯДМ на середньому етапі необхідно приділяти формуванню у студентів вмінь побудови висловлювань таким чином, щоб уникати категоричності, прямих заперечень тощо;

5) при розробці методики навчання ЯДМ, крізь весь комплекс вправ має проходити також навчання невербальному компоненту, формування навичок використання *айзуті* тощо;

6) при подачі нового граматичного й лексичного матеріалу, необхідно робити пояснення щодо можливості/неможливості, доречності/недоречності використання його в усному мовленні, ілюструючи це прикладами й закріплюючи відповідними вправами.

Матеріали представленої статті мають практичне значення та можуть бути використані викладачами ЯМ у ВНЗ. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці підсистеми вправ для формування компетенції у ДМ у майбутніх учителів ЯМ.

1. *Алпатов В. М.* Японія : язык и культура / Владимир Михайлович Алпатов. — М. : Языки славянских культур, 2008. — 208 с.; 2. *Андронік Н. П.* Навчання майбутніх учителів англійської мови на основі автентичних поетичних творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Андронік Наталія Павлівна. — К., 2009. — 338 с.; 3. *Кравчук Г. В.* Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кравчук Ганна Валеріївна. — К., 2010. — 363 с.; 4. *Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції* : курс лекцій / [Бігич О. Б., Борецька Г. Е., Бориско Н. Ф. та ін.] ; під ред. С. Ю. Ніколаєвої. — К. : Ленвіт, 2011. — 338 с.; 5. *Пантилеева М. С.* Контроль иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции преподавателя иностранного языка / М. С. Пантилеева // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. — 2011. — № 2. — Режим доступу до журн. : <http://www.jurnal.org/articles/2011/ped7.html> ; 6. *Черниш В. В.* Навчання англійської мови та аудіювання із застосуванням аудіо книжок художніх творів (середня загальноосвітня школа з поглибленим вивченням іноземної мови) : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання: германські мови / В. В. Черниш. — К., 2001. — 21 с.